

TOZAGUL JUMANOVA

BAXT KALITI

KITOBIM

BIRINCHI

O'z 2
J 63

HIKOYALAR

***Kitob shu erda ko'rsatilgan muddatdan
kechiktirilmagan holda topshirilishi shart***

ilgarigi berilmalar miqdori _____

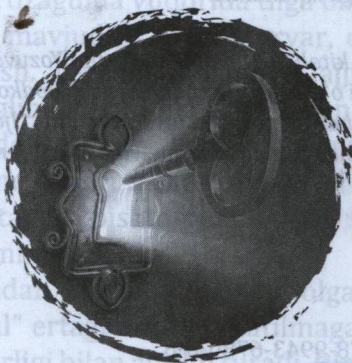
--	--

O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI
"IJOD" JAMOAT FONDI

TOZAGUL JUMANOVA

BAXT KALITI

Ertaklar

TOSHKENT
"ADABIYOT"
2020

Nashr uchun mas'ul:

Jo'rabek JAHON

Mas'ul muharrir:

Luqmon BO'RIXON

Yosh ijodkor Tozagul Jumanovanning ushbu to'plamdagi jajji bitiklari maroq bilan o'qiladi. Darhaqiqat, tiniq, jonli tasvirlar o'quvchini o'ziga rom etadi. Tozagul – bolaparvar, oilaparvar qalamkash. U bolajonlar ko'nglini, kechinmalarini teran anglaydi, shuningdek, tabiatni, jonivorlar, qushlar olamini ham yaxshi biladi. Ertak tariqasida qalamga olingan ibratli voqealar, kechinmalar bolajonlarimizning ma'naviy olamini boyitishga hissa qo'shishiga ishonamiz.

Ushbu kitob 2018-yili O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi o'tkazgan Respublika yosh ijodkorlarining Zomin seminarida nashrga tavsiya qilinib, "Ijod" jamoat fondi tomonidan moliyalashtirilgan.

ISBN 978-9943-6780-8-8

© T. Jumanova, 2020

© "Adabiyot", 2020

TOZA QALB BITIKLARI

Bir qaraganda, bolalarbop asarlar yozish oson va jo'n tuyiladi. Axir, aldagani bola yaxshi, degan hazilomuz naql bor-ku. Aslida unday emas. Jajji o'quvchiga manzur bo'ladigan, ularga zavq-shavq ulashadigan asarlar bitish juda qiyin, sermashaqqat. Shu niyatda qalam tutgan ijodkor, avvalo, bolalarcha beg'ubor, toza qalb egasi bo'lishi kerak.

Yosh ijodkor Tozagul Jumanova qalamiga mansub jajji bitiklar bilan tanishar ekanman, ko'nglimdan xuddi shunday o'ylar otdi. Chunki Tozagulda yuqorida tilga olingan kabi xislatlar mavjud. U – bolaparvar, oilaparvar qalamkash. Tozagul Jumanova jajji farzandlar ko'nglini, kechinmalarini teran anglaydi, shuningdek, tabiatni, jonivorlar, qushlar olamini ham yaxshi biladi. Aynan shu omillar uning ertaklari pishiq-puxta, ta'sirchan chiqishini ta'minlagan.

Jumladan, to'plamdan o'rin olgan "Qarg'a va Bulbul" ertagi o'zining kutilmagan yakuni, ma'nodorligi bilan ajralib turadi. Bir qarashda sodda, yengil tuyiladigan bu ertakni mutolaa qilgan kattalar ham o'zlariga tegishli jiddiy xulosalar chiqarishi mumkin.

To'plamdagi "Bo'ri va Tulki" ertagi ham quvnoqligi, bolalarbop yumorga boyligi, eng muhimi, ibratli xulosasi bilan e'tiborga loyiq.

Umuman olganda, Tozagul Jumanovanning barcha ertaklari ham bolalar tasavvuriga, dunyoqarashiga mos, ta'sirchan. Bolalarni ham, kattalarni ham o'ylashga, fikr yuritishga undaydi. Albatta, bunday ijodiy yutuqlar bejiz emas. Barchasi yosh qalamkashning tinimsiz izlanayotganidan, ustoz adiblar asarlarini o'qib-o'rganayotganidan darak. Jumladan, bu yosh ijodkorga Andersen, aka-uka Grimmlar singari dovrug'i doston ertakchi adiblarning ijobiy ta'siri sezilib turibdi.

Toza qalb, toza ko'ngil bilan jajji farzandlarimiz ma'naviy olamini ko'zlab qo'liga qalam tutgan Tozagul Jumanovaga baland ijodiy parvozlar tilab qolamiz.

Lugmon BO'RIXON,

*O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi,
yozuvchi.*

BAXT KALITI

Qalin o'rmonda bir toshbaqa yashardi. U har kuni atrofni kuzatib, negadir o'zini judayam baxtsiz his qilar ekan. "Mening qushlarni-kiday shirin ovozim yo'q, boshqa momiq hayvonlar singari tez ham yugurolmayman. Yirtqich hayvonlarnikidek o'tkir tishlarim va panjalarim yo'q", – deb tushkunlikka tushibdi. O'zining baxtsiz ekanini aytib, Ona Tabiatga shikoyat qilibdi. "Nega men bir umr yelkamdagi tosh kosamni sudrab yurishga majburman?" – debdi.

Shunda Ona Tabiat unga imkon bermoqchi ekanini, buning uchun baxt kalitini topib, olib kelishini aytibdi.

Baxt kaliti o'rmon chetidagi qurbaqalar yashaydigan botqoqlik ichiga tushib ketganini aytibdi.

– O'sha kalitni olib kelsang, men senga o'zing xohlagan baxt eshigini ochaman, – deb va'da beribdi.

Toshbaqa vaqtni paysalga solmay yo'lga tushibdi. Yo'l yurib ketaveribdi, ketaveribdi. Yonidan bo'ri quyonna quvlab o'tib ketibdi.

– Voy, bechora quyon, yaxshiyam, quyon bo‘lib tug‘ilmabman, – debdi Toshbaqa va yo‘lida davom etibdi.

Bir payt ovchilarga ko‘zi tushibdi. Ular bo‘rini izini poylab unga o‘q uzishibdi. Toshbaqa qo‘rqqanidan toshkosasiga kirib olibdi.

– Voy bechora bo‘ri! Yaxshiyam, bo‘ri bo‘lib tug‘ilmabman, – debdi Toshbaqa va yo‘lida davom etibdi.

Qushlarning chug‘urlashini eshitib daraxtga qarabdi, qarasa, qushning inidagi mitti polaponlar sari ilon sudralib kelayotgan ekan. Ona qush nima qilishini bilmay, atrofdagi qushlarni yordamga chaqiribdi.

– Eh, yaxshiyam, qush bo‘lib tug‘ilmagan ekanman, – deb yo‘lida davom etibdi.

Ketaveribdi, ketaveribdi va nihoyat, o‘sha qurbaqalar yashaydigan botqoqlikka yetib kelibdi. Botqoqlik juda ham chuqur va badbo‘y ekan. U yerdagi qurbaqalar esa shu badbo‘y botqoqlikda yashashar ekan. Toshbaqa buni ko‘rib:

– Yaxshiyam, qurbaqa bo‘lib tug‘ilmabman, – debdi.

U qurbaqalardan botqoqlikdagi baxt kalitini olib berishini iltimos qilibdi.

Qurbaqalar suvga sho‘ng‘ib baxt kalitini topib chiqibdi.

Toshbaqa qarasa, baxt kaliti suv tagida judayam zanglab, yashil tusga kirib, suvo'tlari yopishib, eskirib ketgan ekan. Buni ko'rgan Toshbaqa o'ziga-o'zi debdi: "Baxt kalitining ko'rinishi shu bo'lsa, u ochgan eshik orti qanday bo'larkin?! Yo'q, men Toshbaqa bo'lib tug'ilganimdan xursandman! Menga baxt kalitining aslo keragi yo'q!"

U boshqa jonzotlarga qarab, aqlini ishlatib fikr qilibdi va o'zini toshbaqa bo'lib yaralganiga shukur qilibdi.

Ehtimol, men baxt kalitini qidirib xato qilgandirman.

– Ha, men seni shu yerga boshlab keldim, senga o'zing izlagan baxtning kalitini ko'rsatdim... Aslida mening bag'rimda hamma o'z baxti bilan yashaydi, – debdi Ona Tabiat, Toshbaqaning yelkasini shamollar bilan silab.

Toshbaqa boshini o'ynoqlatib qo'yibdi.

– Rahmat senga, Ona Tabiat! Meni shunday yaratganing uchun, – debdi.

U o'zini borligicha yaxshi ko'rib, baxtli va uzoq umr kechiribdi.

QARG'A BILAN BULBUL

Kunlarning birida Chamanzorda qushlar kimning ovozi eng yoqimli deb bahslashib qolishibdi.

– Qag'-qag'! Chamanzorda eng yoqimli to-vush meniki, – debdi Qarg'a kekkayib.

Qolgan qushlar bahsdan qochib, qora Qar-g'aning gapini ma'qullabdi.

Biroq mitti Bulbul bunga qarshi chiqibdi.

– Yo‘q, Qarg‘avoy, chamanzorda hamma qushlar ham xushovoz, ularning bittasi menman, – debdi va yoqimli kuylab beribdi.

Bahs uzoq davom etibdi.

Oxiri Qarg‘a shart qo‘yibdi:

– Odamlar yashaydigan joyga borib kuylaymiz, odamlarga qaysi birimizning ovozimiz yoqsa, o‘sha g‘olib bo‘ladi.

Bulbul shartga rozi bo‘libdi.

Ikkisi ham odamlar yashayotgan bog‘ga uchib kelib, daraxt shoxiga qo‘nibdi.

Birinchi bo‘lib qora Qarg‘a kuylabdi:

– Qag‘-qag‘-qag‘-qag‘!

Odamlar: “Bunchalar ham xunuk, yoqimsiz ovoz bo‘lmasa, yomon xabar olib kelgandek, kisht-kisht”, – deb Qarg‘ani quvib solibdi.

Qarg‘a pir uchib tomga qo‘nibdi va bulbulga “Endi sening navbating, kuylay qol”, – debdi mehribon ovozda.

Keyin bulbul sayray boshlabdi.

“Bunchalar yoqimli sayraydi bu qush. Xuddi yoqimli kuyga o‘xshaydi”, – deb odamlar Bulbulning ovoziga mahliyo bo‘lib tinglashibdi. G‘oliblikni qo‘lga kiritgan bulbul maqtovlardan juda sevinib to‘xtovsiz kuylayveribdi.

Shu payt odamlar to'r tashlab, uni ush-
lashibdi. Bunday yoqimli qushning ovozi
har kuni eshitishni xohlab, Bulbulning uchib
ketishiga yo'l qo'ymabdilar va qafasga solib,
daraxt shoxiga ilib qo'yishibdi.

Daraxt shoxiga makkor Qarg'a kelib qo'-
nibdi va so'z boshlabdi:

– Qora Qarg'a bilan bahslashganning ah-
voli shunday bo'ladi. Sen men qilgan hiylan-
ing tuzog'iga ilinding, endi Chamanzorning
xushovozi menman, – deb pirr etib uchib
ketibdi.

Bulbul esa haq bo'lsa-da, makkor Qarg'a
bilan bahs boylagani uchun afsuslanib, qafas
ichidan Chamanzor tomon uchib ketayotgan
Qarg'a ortidan termilib qolibdi.

Ko'rdingizmi, bolalar, chamanzorga egalik
qilish uchun Qarg'a qanday ham yomon ish
qildi. Axir, haqiqatni baribir hamma biladi-ku.
Bunday yo'l bilan birinchi va eng zo'r bo'lib
olish juda ham uyatli ish.

Bulbul ehtiyot bo'lishi kerak edi. Yomonga
yaqin yursang, qorasi yuqadi, deyishadi. Ah-
moqlar bilan tortishmaslik kerak.

BO'RI BILAN TULKI

Qadim zamonda Bo'ri va Tulki qo'shni bo'lgan ekan. Tulkivoyning bitta xo'roz va bitta tovug'i bor ekan. Kunlardan bir kuni kechasi qattiq shovqindan Tulkivoy uyg'onib ketibdi. Shoshilib hovliga chiqsa, qo'shnisi Bo'rivoy katakdan chiqib, devor osha qochib borayotgan ekan.

– Xap senimi, Bo'rivoy, shoshmay tur! – deb Tulkivoy uyiga kirib ketibdi.

Ertasi kuni hech nima bilmagandek Tulki-voy Bo'rivoynikiga kelibdi.

– Bo'rivoy, yaxshimisan, mabodo mening tovug'im sening hovlingga o'tmadimi?

– Yo'q, Tulkivoy, ko'rmadim, biznikiga kelmadi, istasang, izlab ko'rishing mumkin, – debdi Bo'ri qornini silab.

– Ertalabdan beri qidiraman, topolmayman, og'ir kasal edi, bechora tovug'im. Unga dori berayotgandim.

Shunda Qo'chqor ularni yoniga chaqirib olarkan. Ammo u do'sti Bo'taloqni boshqa ko'rmabdi. U Bo'taloqni sog'inib tez-tez adir etagidagi ariq bo'yiga borib, do'stining ke-lishini kutar ekan. Balki, u mashaqqatli kar-von yo'lidan hali qaytmagandir...

Qo'chqorvoy qo'zichoqlariga do'sti Bo'taloq haqida sog'inch bilan tez-tez so'zlab berar ekan.

Kunlar o'tib Qo'chqorvoy qo'zichoqlari-ni boshlab ariq bo'yiga kelganida, ko'plab bo'taloqlar suv ichayotgan ekan. Uning qo'-zichoqlari bu bo'taloqlar bilan do'stlashishib-di. Irg'ishlab chopqillashib o'ynashibdi.

Bir mahal Qo'chqorvoy o'zi tomonga ya-qinlashib kelayotgan do'stini ko'ribdi. Sevinib u bilan diydorlashibdi. Ikki do'st yillar davo-mida bir-birini sog'inganini aytib, miriqib suhbatlashishibdi. Qo'chqorvoyning do'sti Nortuyaning ham ko'plab bo'taloqlari bor ekan va ular hozir Qo'chqorvoyning qo'zilari bilan shataloq otishayotgan ekan.

Do'stlik aloqalari yana davom etaveribdi.

Buloq bo'yi diydorlashish joyiga aylanibdi.

Buloq suvi doimo oqib turar ekan. Undan ko'p jonzotlar bahramand bo'lar ekan.

Aytishlaricha, buloq hozir ham o'z atrofiga do'stlarni to'plab, uchrashtirib turar emish.

– Tushimda meni arralab, shoxlarimni bo‘laklab, o‘tin qilib yoqibdi. Voy-yey, bunchalar xosiyatsiz tush bo‘lmasa, – deb shoxlarini qimirlatib qo‘yibdi.

– Sen qanday tush ko‘rding, Gilosxon? – debdi Olma daraxti.

– Tushimda mening mevalarimni bolalar maza qilib yeyishibdi, – deb javob beribdi Gilos daraxti.

Ularning suhbatini kapalaklar, asalarilar, qushlar zimdan tinglashar, Bog‘bon bobo esa daraxtlarni parvarishlab turar ekan.

Yoz kelibdi. Daraxtlar gulli liboslarini tashlab, yam-yashil ko‘ylaklarini kiyibdi. Hammasi mo‘l hosilga kiribdi. Ularning yoniga bir qush uchib kelib: “Eshitdinglarmi? Bog‘bon boboning nabiralari ta‘tilga chiqib mehmonga kelishibdi”, – deb chug‘urlabdi.

Shu payt bolalarning ovozi eshitilibdi, ular bog‘ tomon yaqinlashibdi.

– Vuuuy, qaranglar! Qanday zo‘r, qip-qizil olmalar, – deb Olma daraxtining shoxlarini silkitibdi. Qizil olmalar yerga tapur-tupur tushibdi. Bolalar olmalarni yeb, shoxlarini sindirib, mayda Gilos daraxtiga yopishibdi. Uni ham rosa qiynab, shoxlariga chiqib, maza qilib to‘yguncha mevasini yeyishibdi. Giloschaning

JO'JAXO'ROZ

Kunlardan bir kuni Jo'jaxo'roz zerikibdi va do'sti Sichqonchanikiga mehmonga boribdi. Sichqoncha Jo'jaxo'rozni mehmon qilibdi, o'ynashibdi, kuylashibdi. Bir payt qayoqdan-dir paxmoq mushuk paydo bo'libdi va ularga tashlanibdi. Ular arang qochib berkinib ulgurishibdi.

– Chiy-chiy-chiy, Xo'rozcha, sekinroq kuy-la, bo'lmasa, biz mushukka yem bo'lamiz, – debdi sichqoncha shivirlab.

– Nima uchun Mushukvoy sizlarga tuzoq qo'ygan? – deb qiziqibdi Xo'rozcha.

– U odamlarga xizmat qiladi, ular Mushukvoyga issiq joy, non, suv beradi. U esa bizni ovlaydi. Chunki bizlar odamlarning ombor-xonadagi qishga saqlagan narsalarini yeb kun kechiramiz, – debdi.

– Qu-qu-ru-quq, endi bildim, nimaga chiy-chiylashingizni, siz bir umr o'g'rilik qilib,

ASALARI VA TANBAL ARI

Bahor kelib, quyosh charaqlab, daraxtlar gullarga burkanibdi. Asalarilar erta bahordan asal yig'ish uchun otlanibdilar. Chelaklarini to'ldirib kattakon asal idishga birin-ketin to'ka boshlabdilar. Kun-u tun tinim bilishmas ekan. Jazirama quyoshda ham tin olmay guldan-gulga qo'nib uchayotgan mehnatkash Asalarini Tanbal ari gapga tutibdi:

– Voy, bechoralar-ey, tinim bilmas ochofatlar, undan ko'ra o'ynab-kulib qolsangiz bo'lmaydimi? Hademay qish keladi, sizlar esa hali ham asal yig'ish bilan ovorasizlar.

Asalari esa Tanbal arining gaplariga:

– Sen esa yoz bo'yi o'ynab-kulding. Hademay qish keladi, sen hali ham qish g'amini o'ylaganing yo'q, – deb javob beribdi.

Tanbal ari esa: “Qishgacha ulguraman”, – deya uchib ketibdi.

Kunlar ortidan kunlar, oylar ortidan oylar o'tibdi.

Tanbal ari hali ham o'yin-kulgu bilan vaqtini o'tkazarkan.

Birin-ketin daraxt yaproqlari sarg'ayib, kuz kelibdi. Sovuq shamol turib, yomg'ir yog'a boshlabdi. Tanbal ari yomg'irdan qochib, ini-

– Qish bo‘yi bir chelakkina asal yeymanmi? Yaxshisi, Asalarilar yo‘qligida yana bir chelak asal olib kelaman, – deb, holdan toyib charchagan bo‘lishiga qaramay, yanada kattaroq chelakni ko‘tarib uchib ketibdi.

Tanbal ari asal idishning yoniga kelib, avvalo, maza qilib asal yebdi. Keyin chelakni to‘ldiribdi. Chelak og‘irlashib, asal to‘la idishga tushib ketibdi. Chelakni olishga harakat qilgan Tanbal arining qanotlariga asal yopishib, ucha olmay botib boraveribdi. U ming urinmasin, chiqqa olmay, asalga g‘arq bo‘lib cho‘ka boshlabdi.

Shu payt Asalarilar asal to‘la chelaklari bilan uyga qaytishibdi va asal idishdagi Tanbal ariga ko‘zlari tushibdi. Asalarilar Tanbal arini qutqarib olishibdi.

U beruxsat Asalarilarning uyiga kirgani va asal olganidan xijolat bo‘lib, uzr so‘rabdi. Asalarilar Tanbal arini kechirishibdi. U kelasi yil, albatta, mehnat qilib, qishga yemish to‘plab kun kechirishga va‘da beribdi.

Shuning uchun tabiatga qarasangiz, birgina asalari emas, boshqa ari ham guldan asal yig‘ayotgan bo‘larkan.

di, deb uzoq o'ylabdi va kallasiga kelgan g'ayir fikrdan xursand bo'lib yo'lga chiqibdi.

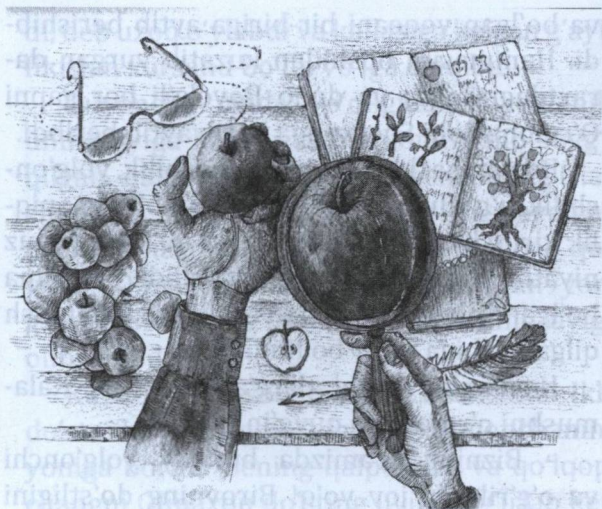
Quyuncha uyida yo'qligidan foydalanib, uning uyiga kiribdi va buvijoni to'qib sovg'a qilgan qalpoqcha va qo'lqopchani o'g'irlab chiqibdi, uni daraxt tepasida yashaydigan do'sti Olmaxonnikiga olib borib yashirib qo'yibdi. Olmaxonning qishga g'amlagan yong'oqlarini esa o'g'irlab, Quyunchaning uyiga olib kelibdi.

Kunlar o'tib, sovuq tusha boshlabdi. Ikki do'stni ko'rolmagan Kalamush Quyunchaning yoniga borib: "Sening qalpoqcha va qo'lqopchangni Olmaxon do'sting uyiga o'g'irlab ketgan", - debdi.

Olmaxonga esa uning do'sti Quyuncha naqadar ochofatligini, uning qishga g'amlagan yong'oqlarini o'g'irlab, o'z uyiga olib borib yashirib qo'yganini aytib, o'ylagan rejasini amalga oshirmoqchi bo'libdi.

Ikki do'st haqiqatni bilish uchun bir-biriningiga mehmonga boribdi.

Quyuncha Olmaxonning javonidan o'zining sevimli qalpoqcha va qo'lqopchasini topibdi. Olmaxon esa Quyunchanikidan bir qop yong'oqchalarini topib, Kalamushning so'zlariga ishonib do'stidan ranjibdi. Yo'l-yo'lakay ular o'rmonda uchrashib qolishibdi

CHOL VA QIZIL OLMALAR

Qadim zamonda chol bilan kampir yashagan ekan. Chol juda oqko'ngil, saxiy, kampir esa juda mehnatsevar, halol rizqtalab ekan. Kampir uzun daraxt shoxchalaridan chiroyli savat to'qirkan. Chol esa savatlarni bozorga eltib sotib, uyiga yegulik olib kelarkan.

Bir kuni sahar turib chol savatni bozorga olib ketibdi. Yo'lda ketayotsa, qip-qizil olmalar yerda yumalab yotgan ekan. U yerda yotgan olmalarni uvol bo'lmasin deb, savatni to'ldirib solib olibdi va yo'lida davom etibdi.

CHIN DO'STLIK

Kunlardan bir kuni Olmaxon, Zag'izg'on, Quyon va Tipratikan do'stlashishibdi. Ular o'rmondagi eng uzun va katta daraxtga in qurishibdi. Daraxtning yuqori qismini Zag'izg'on va Olmaxon, pastki qismini esa Quyon va Tipratikan o'zlariga boshpana qilishibdi.

Ular juda ham inoq va ahil do'stlar ekan. Ular bir-birinikiga mehmonga borishar, o'yin-kulgu qilib o'rmonda shodon yashashar ekan. Bir kuni Zag'izg'on do'stlari Quyonvoy va Olmaxonni mehmonga chaqiribdi. Tipratikanni esa: "Mening inim tor, sening tikonlaring polaponlarimga tegib, ozor berishi mumkin, hali ular juda ham kichkina, endi tuxumdan chiqqan", – deb do'stlar bazmiga taklif qilmabdi.

Bundan Tipratikan juda ham xafa bo'libdi va uxlagani iniga kirib ketibdi. Bazm boshlanibdi. Do'stlarning shodon kulgulari eshitila boshlabdi. Bir muddat o'tmay Zag'izg'onning uyiga chaqirilmagan mehmon – katta ilon kelibdi. U sekin daraxtga sudralib chiqib, Zag'izg'onning polaponlarini yeyishga shaylanibdi. Buni ko'rgan Olmaxon va Quyon qo'rqqanidan joyidan jilolmay qolibdi. Zag'izg'on esa

Bu fikr avvalroq miyasiga kelmaganidan afsusdaligini aytibdi. Tipratikan do'stlarini ko'rib juda ham quvonibdi. Zag'izg'on do'sti Tipratikandan uzr so'rabdi. Agar u bo'lmaganida ilon uning polaponlarini yeb qo'yishi mumkin edi-da. Har qanday vaziyatda ham yordam bergan do'stiga rahmat aytibdi. Tipratikan esa uni kechiribdi va qachon bo'lmasin, do'stlari uchun yordamga tayyorligini aytibdi. Ular tonggacha o'yin-kulgu qilishibdi. Do'stlik rishtalari yanada mustahkamlanibdi. Chin do'stlar og'ir vaziyatlarda ham bir-birini tashlab ketmasligi kerakligini, kuch hamjihatlikda ekanini doimo yodda saqlashibdi. Agar xafa bo'lgan Tipratikan do'stiga yordam bermaganida edi, u katta ko'ngilsizlikka olib kelardi. Chin do'stlar hech qachon gina saqlamaydi.

Sochlarimdir tikondan

Do'stga ozor bermaydi.

Qo'rqmagayman ilondan,

U menga teng kelmaydi.

Do'stlarimga tegsa u,

Tikanlarim xanjarday.

Qochib qutulolmas u,

Tashlanaman ajdarday.

– O'rmonda qari Toshbaqa xola pulini yo'qotib qo'ydi, agar siz u pulni topib olsangiz, nima qilasiz?

Ayiq: "Men topib olgan pullarimga asal sotib olaman va maza qilib yeyman", – debdi.

Bo'ri: "Men esa qish bo'yi yeb yotishimga yetarli go'sht sotib olgan bo'lar edim", – debdi.

Quyvon: "Men sabzi va karam olgan bo'lar edim, u sog'liqqa foydali", – debdi.

Filcha: "Muzqaymoq sotib olib, barchani muzqaymoq bilan siylar edim", – debdi.

Maymun: "Men shokoladlar, shirin-shakar bodroqlar olardim", – debdi.

Jirafa esa: "Men topgan pulimga kitob sotib olardim-u, lekin birovning pulini ishlatish odobsizlikka kiradi-da. Shuning uchun men Toshbaqaxonimni topib, unga pulini qaytarar edim. Chunki u juda sekin yuradi, uzoqqa ketib qolmasligi aniq", – debdi.

Ikki savolda ham javobi bilan Ukkini xursand qilgan Jirafani ustozlari maqtabdi.

– Barakalla, Jirafajon! Ko'p kitob o'qiganingdan, bo'ying ham, aqling ham o'syapti! Boshqalar uxlashni, shirinlikni, muzqaymoqni, o'yinqaroqlikni juda ham yaxshi ko'rishar ekan. Sen esa ularga aslo o'xshamaysan. Sen ko'plab kitob o'qishni, bilimli bo'lishni xohlayсан. Shuning uchun bugun senga qiziqarli ki-

– Nima qilasan kasal tovuqni? O‘lib qolgan-
dir, balki, – debdi Bo‘rivoy.

– O‘lgan bo‘lsa, mayli-ku-ya, birorta hay-
von yeb qo‘ymagan bo‘lsin. Lekin dardi og‘ir
edi-da, bechoraning, – debdi Tulkivoy ayyor-
lik bilan. – Tovug‘im har kuni ikki dona tuxum
qo‘yardi. Endi qaysi hayvon tovuq‘imni yegan
bo‘lsa, o‘sha asta-sekinlik bilan tovuqqa ayla-
na boshlaydi. Avvaliga u tuxum qo‘yadi. Keyin
tovuqqa o‘xshab qaqillay boshlaydi. Keyin esa
patlari ko‘payib, tovuqsimon maxluqqa ayla-
nadi. Ha, mayli, Bo‘rivoy, seni ham ertalabdan
bezovta qildim, kechirasan. Agar tovuq‘imni
ko‘rsang, aytgin, uyga tezroq qaytsin, – deya
Bo‘rivoyning yotog‘iga sekin ikkita tuxumni
yumalatib yuboribdi.

– Tulkivoyni ko‘chaga kuzatib qaytgan Bo‘ri
yotog‘idagi ikki dona tuxumni ko‘rib, pesho-
nasidan sovuq ter chiqib ketibdi. Qo‘rqqa-
nidan “Qaq” deb yuboribdi. Uyidan chopib
chiqib Tulkivoynikiga shoshibdi.

– Tulkivoy, hoy, Tulkivoy! Eshigingni tez-
roq och! Yordam ber, Tulkivoy!

Tulki eshikni ochgandan so‘ng Bo‘rivoy
shoshib gap boshlabdi:

– Tulkivoy, Tulkivoy, meni kechir, sening
tovug‘ingni men yegandim. Yotog‘imga mun-
doq qarasam, ikki dona tuxum tug‘ibman.

Ahvolim tang, Tulkivoy! Yordam ber, iltimos!
Endi men nima qilaman?!

Bo'ri uvvos tortib yig'lab yuboribdi. Tulki esa Bo'riga achingan bo'libdi.

– Davosi bor, albatta. Uning uchun echki go'shtidan sho'rva qaynatib, suvini ichishing kerak. Go'shtini yeb qo'yma tag'in! Keyin echkining terisiga o'ranib, bir kun yotishing kerak. Shunda sen avvalgi holingga qaytasan.

– Mayli, roziman, bo'riligimcha qolsam bo'lgani, – debdi Bo'ri.

So'ng uyiga kelib, echki go'shtidan sho'rva qaynatibdi. Sho'rvaning hidi Tulkivoyning dimog'iga kelib urilganda, u asta-sekin dumini o'ynatib Bo'rinikiga chiqibdi.

Tulki mazza qilib echki go'shtini yebdi. Bechora Bo'ri esa bir qozon sho'rvani ichibdi. Tulki Bo'rini echki terisiga o'rabdi. Bir kun qimirlamay yotishni uqtiribdi va o'zi uyiga ravona bo'libdi.

Ochko'z va laqma Bo'rini Tulkivoy shunday jazolabdi. Agarda ochko'z Bo'ri qo'shnisi Tulkivoyning tovug'iga ko'z olaytirmaganda edi, u o'zining echkisidan ham ayrilmagan va mana shunday kulguli ahvolga tushmagan bo'lar edi. Birovning moliga hech qachon ko'z olaytirmaslik kerak.

QO'ZICHOQ VA BO'TALOQ

Saharlab Cho'pon bola bo'ribosar iti bilan qo'y podasini yam-yashil qir-adirlar bag'riga yetaklabdi. Qo'y podasi ichida quyoshdan yalt-yalt tovlanib turgan qo'ng'ir qo'zichoq podadan uzoqlashmaslik uchun sakrab-sakrab onasiga yaqinlashib olarkan. U judayam quvnoq, qiziquvchan qo'zichoq ekan. Ancha yayov yurgan qo'zichoq qir-adirlar etagidagi ariq bo'yiga suv ichgani tushibdi. Ariqdan suv ichib, endi ketaman, deb turganida ariqning u yonida suvga bo'y cho'zayotgan antiqa hayvonga ko'zi tushibdi. Qo'zichoq unga yaqinlashibdi va so'z boshlabdi.

– Salom, men Qo'zichoqman.

– Salom, men esa Bo'taloqman.

Ikkalasi tanishib olishibdi. Bo'taloq uch kecha-yu uch kunduz yo'l bosib chanqaganini, mashaqqatli karvon yo'li haqida so'zlab beribdi. Qiziquvchan qo'zichoq bo'taloqni miriqib tinglabdi.

Bo'taloq va Qo'zichoq

Bo'libdi ahil o'rtoq.

Ikkala o'yinqaroq

Otishibdi shataloq.

Yeyishibdilar yantoq,
 Dikirlashibdi quvnoq.
 Kech tushganin ikkisi
 Unutishdilar biroq!
 Podadan ajralib toq,
 Qayga ketdi qo'zichoq?!
 Bo'ri qo'yganmi tuzoq?!
 Izlashibdilar uzoq...

O'ynab charchagan qo'zichoq butoqlar orasida uyquga ketibdi. Uning shirin uyqusini Bo'ribosar buzibdi.

– Vov-vov, qo'zichoq! Seni hamma qidirmoqda. Qani, oldinga tush, – deb Qo'zichoqni podaga boshlabdi.

Onasi va yaqinlari Qo'zichoqni ko'rib rosa xursand bo'lishibdi. Qo'zichoqqa dakki berib, endi hech qachon podadan uzoq ketmasligini, bu hayoti uchun xavfli ekanini uqtiribdi. Qo'zichoq bu hol takrorlanmasligini aytib, yaqinlaridan uzr so'rabdi. Qorni ochib ketgani uchun onasining oldiga chopib, yeliniga intilibdi.

Yillar o'tibdi. Qo'zichoq katta Qo'chqor bo'libdi. Kattakon to'dani o'zi o'tloqlarga boshlarkan. Endi uning ham ko'plab quvnoq qo'zichoqlari bor ekan. Qo'ychivonlar bilan itlar kichkina qo'zilarning irg'ishlab podadan uzoqlashib ketganini ko'rmay qolisharkan.

SHIRIN MEVALAR

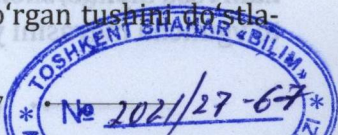
Qaldirg'och qanot yozib, qushlar chug'urlab o'lkamizga bahor keldi. Daraxtlar ham birin-кетин uyg'onib, o'zlariga oro berib, gulli ko'ylagini kiyishdi. Bog'ning o'rtasida Olma, Behi, O'rik va Gilos daraxti uyqudan uyg'onib, gulli ko'ylaklarini bir-biriga maqtab ko'z-ko'z qilardilar.

– Assalomu alaykum, Ona zamin! Serquyosh osmon! Qadrli qo'shni daraxtlar! – debdi qiyg'os pushti ko'ylak kiygan O'rik daraxti.

– Yaxshi orom oldinglarmi? Qanday tushlar ko'rdingiz qishki uyquda, qani aytib beringlar-chi?!

– Men tushimda hammadan chiroyli gulabman, – dedi Behi daraxti.

Olma daraxti ham ko'rgan tushini do'stlariga aytib beribdi.

ham qalin shoxlarini sindirib, ozor berishibdi. Bolalar kech bo'lganda bog'dan qaytibdi. So'ngra Olma va Giloscha rosa yig'labdi.

– Nega bizning shirin mevalarimizni yeb, yana bizga buncha ozor berishdi? Bizning mevalarimiz bolalarga darmondori bo'lsa, ular uchun shirin shifobaxsh mevalar taqdim etsak, ular shox-shabbalarimizni sindirishadi, – deb bolalardan xafa bo'lishibdi.

Behi va O'rik daraxti ularni qancha ovutishmasin, ular tonggacha yig'labdilar. Oftob chiqib, kun botaveribdi. Kuz kelibdi. Daraxtlar oltinrang ko'ylagini kiyibdi. Bog'bon bobo mo'l hosilini yig'ib, bozorda mo'may daromad olibdi. Bog'ga kelib, o'zi ekkan daraxtlarga rahmat aytibdi.

Sovuq shamol turib, daraxtlar birin-ketin uyquga hozirlanishibdi. Bir-birlariga shirin tushlar aytib, uyquga ketishibdi. Qahraton qish tugab, yana bahor kelibdi. Daraxtlar tag'in gulli ko'ylak kiyishibdi. Ammo bu yoz Olma va Gilos daraxti hosil bermabdi. Chunki ular beshafqat bolalardan juda xafa bo'lishgan ekan.

Ta'tilga kelgan bolalar esa mevalardan yeya olishmabdi. Shuning uchun daraxtlarga ozor bermaslik zarur. Ularning har bir shoxi bir barmog'idir.

odamlarning haqqini yeb, Mushukvoydan berkinib yashaysizlar! Men esa baland ovozda kuylashni yaxshi ko'raman. Yemishni ham yerdan o'zim topib yeyman! Yana odamlar don, suv beradi. Men esa ularni erta tongda qichqirib uyg'otaman. Men shivirlab gapirib o'rganmaganman! Xayr, Sichqonvoy, men senikida boshqa qololmayman. Do'st ham bo'lmayman! Chunki birovning narsasini beruxsat olish o'g'rilik sanaladi. Men esa o'g'ri bilan do'st bo'lmayman! – deb Jo'jaxo'roz o'z uyiga yo'l olibdi.

Bu gaplardan mulzam bo'lgan Sichqoncha esa o'z mehnati bilan kun ko'rishga qaror qilibdi.

*Saharlab Jo'jaxo'roz
Quyoshga chiqar peshvoz.
Uyg'otadi har tongda
Qichqirib baland ovoz.
Horimaydi, tolmaydi,
Ogohlikka chorlaydi.
O'zi mitti bo'lsa ham,
Aslo uxlab qolmaydi.*

ga kelibdi. Qarasa, uyida yegulik hech vaqo yo'q ekan. Yomg'ir tingach Tanbal ari:

– Asalarinikidan bir chelak asal olib kelsam, qishda maza qilib yeyman, – deb chelagini olib uchib ketibdi.

Asalarining uyiga borgan Tanbal ari hayratdan og'zi lang ochilib qolibdi. Qarasa, asalarilar hali uyiga qaytmagan ekan. “Naq saroyning o'zi-ya”, – deb sekin asal turgan kattakon idishga yaqinlashibdi. Idishda oltin-day lov-lov yonib turgan asalga ko'zi tushibdi. – Voy-bo'! – deb hayratlanibdi Tanbal ari. – Nahotki shunday kattakon idishni asal bilan to'ldirish mumkin bo'lsa?! Asalarilar yo'qligidan foydalanib chelagimni to'ldirib asal olib ketishim kerak, – deya Tanbal ari asal to'la idishga chelagini botirib, bir chelak asalni olib uchib ketibdi.

Tanbal ari yomg'irda shalabbo bo'lib, uyiga zo'rg'a uchib kelibdi. Chelakdagi asaldan totib ko'ribdi.

KALAMUSH

Qadim zamonda hamma jonivorlar o'rmonda yashashgan ekan. O'rmonda juda ahil ikki do'st – Quyuncha va Olmaxon bo'lgan ekan. Ularning inoq do'stligiga hamma jonzotlar, hatto o'rmon qiroli Sherxon ham havas qilar ekan.

Ammo bu do'stlikni ko'rolmaydigan hasadgo'y jonzot Kalamush ham bor ekan. Kalamush qanday qilsam bu do'stlik barham topa-

va bo'lgan voqeani bir-biriga aytib berishibdi. Hammasini boshidan kuzatib yurgan daraxtdagi kekxa va dono Boyo'g'li bor gapni O'rmon shohi Sherxonga borib aytib beribdi.

Bu pastkashlik, ikkiyuzlamachilik, yolg'onchilik, o'g'rilik va barcha muammolarga aniqlik kiritish uchun Sherxon ikki do'st va yovuz niyatli Kalamushni chaqirtiribdi. Hamma bo'lgan voqeani boshidan eshitibdi. Kalamush qilgan aybiga iqror bo'libdi.

Hayvonlar shohi darg'azab bo'lib, Kalamushni o'rmondan quvg'in qilibdi.

– Bizning oramizda bunday yolg'onchi va o'g'rilarga joy yo'q! Birovning do'stligini ko'ra olmay, unga raxna solib, firib ishlatadiganlarning holi shu – quvg'indir! – deb e'lon qilibdi.

Kalamushning qilgan ishidan butun o'rmon ahli xabardor bo'libdi. Undan barcha jonivorlar yuz o'girishibdi. Kalamush esa qilgan ishidan xijolat bo'lib, o'rmonni butunlay tark etibdi. Qorong'i yerto'lalarni o'ziga maskan qilibdi. Barcha jonivordlardan uzoqlashib, do'stlarsiz, yolg'iz, mazmunsiz, zerikarli hayot kechiribdi.

Bozorga borib savatni endi yerga qo'ygan ekan hamki, olmalarga xaridor kelibdi. U olmalarning ko'chada yumalab yotganini va savatga solib yo'lida davom etganini aytib, olmaning yarmini ayolga beribdi.

Bundan xursand bo'lgan ayol cholga bir xumcha moy beribdi. Chol xursand bo'lib yarim savat olma va bir xumcha moy bilan uyiga qaytayotsa, yo'l bo'yida tegirmonchini uchratibdi.

– Buncha chiroyli olmalar?! – debdi tegirmonchi.

Chol bo'lgan voqeani aytib, savatidagi olmalarning yarmini tegirmonchiga beribdi.

Tegirmonchi cholga yarim qop un beribdi.

Chol xursand bo'lib, savatni to'ldirib yo'lida davom etibdi. Uyiga borib bo'lgan voqeani kampiriga aytib beribdi.

Kampir ham rosa xursand bo'libdi.

Ana shunaqa, saxiy va ko'ngli ochiq odamning rizqi butun bo'ladi.

inidan uchib chiqib, jonholatda atrofdagilarni yordamga chaqira boshlabdi.

– Yorda-am! Yordam beringla-ar! Polaponlarimni ilon yeb qo'yadi! – deb oh-u zor qilibdi.

Lekin Zag'izg'onni hech kim eshitmabdi. Tipratikan inida uxlab yotgan mahal Zag'izg'on do'stining oh-u nolasidan uyg'onib ketibdi. Tezda inidan chiqib tepaga qarasa, yong'oq daraxtiga o'ralib Zag'izg'on iniga qarab turgan ilonni ko'rib, gap nimada ekanligini tezda tushunibdi va bor jasoratini ishga solib, ilonga tashlanibdi. Ular uzoq olishibdi va ilon mag'lub bo'lib ortga chekinibdi. Tipratikan o'z hayotini xavf ostiga qo'yib, do'stlarini va polaponlarning hayotini omon saqlab qolibdi.

U juda ham toliqib, o'z iniga kirib ketibdi. Zag'izg'on Tipratikanga aytgan gaplaridan juda ham afsuslanibdi. Haqiqiy do'stlik qad-rini tushunibdi. Olmaxon, Quyon, Zag'izg'on va polaponlari bazm-u ziyofatni Tipratikan-nikida o'tkazish uchun savatlari to'la noz-u ne'matlar bilan qahramon Tipratikanning keng uyiga tashrif buyurishibdi.

– Bizning inimiz juda ham tor, seniki bizni-kiga nisbatan katta va shinam, ziyofatni se-nikida davom ettirsak, nima deysan? – debdi Zag'izg'on.

KITOB O'G'IRLAGAN MAYMUN

Yam-yashil o'rmonda, katta tog' etagining yonida, o'rmon hayvonlarining bolalari Ukki ustozdan saboq olar ekanlar. U yerga Filcha, Ayiqcha, Bo'ri, Maymun, Quyon, Jirafa kelib ta'lim olar ekan.

Kunlardan bir kuni Ukki ustoz o'quvchilarga savol beribdi:

– Aytinglar-chi, kichkintoylar, kim nimani yaxshi ko'radi?

Ayiqvoy javob beribdi:

– Men uxlashni yaxshi ko'raman. Qani endi, tezroq qish fasli kelsa-yu, qishki ta'tilga chiqib, maza qilib uch oy uxlasam, – debdi.

Bo'ri esa: “Men ko'proq mazali taomlar yeyishni yaxshi ko'raman”, – debdi.

Quyon: “Sport bilan shug'ullanishni, ya'ni ko'proq yugurishni yaxshi ko'raman”, – debdi.

Filcha esa: “Men yozni yaxshi ko'raman, yozda maza qilib suv o'ynayman”, – debdi.

Maymun:

Shirinliklar jon-u dilim, – debdi.

Jirafa bolasi esa:

– Kutubxonada kitob o'qishni yaxshi ko'raman, – debdi.

Ukki ustoz yana savol beribdi:

tob beraman, uni o'qib bo'lib, menga olib kelasani, – debdi.

Jirafa bundan juda xursand bo'libdi.

Ammo ertasi kuni Jirafa darsga juda ham xafa bo'lib kelibdi.

Undan “Nega kayfiyating yo‘q?” deb so‘rashganida, u kecha ustozni bergan kitobni kechqurun yarim tungacha o‘qiganini, keyin esa uxlab qolganini aytibdi.

– Ertalab tursam, kitob yer-u ko‘kda yo‘q! Hamma yoqni qidirdim, biroq topa olmadim, – debdi Jirafa tushkunlikka tushib.

Bu voqeani eshitgan dono Ukki ustoz bu shu yerda o‘tirgan o‘quvchilardan birining ishi ekanligini anglabdi va kitob o‘g‘risini topish uchun ozgina ayyorlik ishlatibdi.

– Xafa bo'lma, Jirafajon, tez orada biz kitobni kim o‘g‘irlaganini bilib olamiz, – debdi.

– Qanday qilib?! – so‘rabdi Jirafa.

– Bu juda oson. Kim kitobni olib o‘qigan bo‘lsa, yaqinda uning ham bo‘ylari cho‘zilib qoladi. Chunki kim kitob o‘qisa, aqli ham, bo‘yi ham o‘sadi-ku, – debdi.

– Bu adolatdan emas, nima uchun faqat Jirafaning bo‘yi uzun bo‘lishi kerak?! Kitobni men olgan edim, mening ham shu kitobni o‘qigim kelyapti, axir, – debdi Maymuncha boshini xam qilib.

Ukki ustoz kitobni kim olganini bilib, juda xursand bo'libdi. Axir, Maymuncha u shoxdan-bu shoxga sakrab, umuman kitob o'qishni tashlab qo'ygan ekan-da.

Lekin buni Maymunchaga sezdirmabdi.

– Maymunjon, agar bilsang, bo'yi uzunlikning aqli uzunlikka zarracha bog'liqlik joyi yo'q. Sen ko'p kitob o'qisang, bilim olasan, sening onging o'sib, dono Maymunga aylanasan. Katta bo'lganingda esa o'zing xohlagan kasb egasi bo'lasan. Sizlar kamroq shirinlik, muzqaymoq yeb, o'rniga ajoyib kitoblar sotib olib o'qisangiz bo'ladi. Bu sizni komillikka yetaklaydi.

Maymunjon Ukki ustozning gaplaridan juda ta'sirlanib, kitob o'qishga juda qiziqib qolibdi. Endi u pullarini keraksiz narsalarga sarflamasdan, o'rmondagi kitob do'konidan qiziqarli kitoblar sotib olib o'qiydigan bo'libdi.

Yillar o'tib Maymunjon mana shu o'rmonda Ukki ustozning o'rniga ustoz bo'lib yetishibdi. Uning ko'plab kitobsevar shogirdlari bo'lgan ekan.

MAYNA BILAN ESHAK

Yam-yashil yaylovda bir Eshak o'tlab, shataloq otib kun kechirar edi.

Kunlardan bir kuni shu yaylovga bir daydi Mayna uchib kelibdi. U baland daraxt shoxiga qo'nib, g'am bilmay shataloq otayotgan Eshakka debdi:

– Hoy, Eshakvoy! Sen bu taqir yaylovda nima qilasan? Men bundan-da so'lim joylarni bilaman. Umringni bu yaylovda bekor o'tkazma! Men bilan yur, yaqinda qish keladi. Yemish izlab holing tang bo'ladi. Men aytgan joylarda qishin-yozin yemish mo'l.

Daydi Maynaning gapiga ishongan Eshak unga ergashibdi.

– Sen aytgan so‘lim joyga borganim bo‘lsin! Yo‘l yuribdilar, mo‘l yuribdilar. Tog‘lar osha bir qishloqqa yaqinlashibdilar.

– Mana bu qishloqda odamlar yashaydi. Sen ularning xizmatini qilasan. Ular seni issiq joy va yemish bilan siylaydilar, – deya Eshakvoyga tushuntiribdi Mayna.

Eshak rozi bo‘libdi. Bir bog‘ beda yeyish uchun kun-u tun mehnat qilibdi. Gohida egasining savalab urishlariga ham chidabdi.

Bir kuni oqshom Eshakvoy o‘ziga o‘zi debdi:

– Eh, men eshak, nodon bo‘lmasam, shu yerlarga kelarmidim?! Bu yerlarda bo‘ynimga sirtmoq boylatib xo‘rlanganimdan ko‘ra, tinchgina o‘zimning jonajon yaylovimda yursam bo‘lmasmidi?!

Eshakvoy ko‘p afsus-nadomat qilibdi va yarim kechasi uydan qochmoqchi bo‘libdi.

Buni sezgan shu uyning sodiq qo‘riqchisi Kuchukboy Eshakvoyning yo‘lini to‘sibdi.

– Vov-vov, qayerga ketmoqchisan?

– Men o‘z uyimga – yaylovimga qaytmoqchiman! O‘zimning jonajon yaylovimni sog‘indim! Daydi Maynaning gapiga quloq

solib adashibman. Meni qo'yib yubor, Kuchukboy, tog'lar oshay, o'z uyimga boray! – debdi Eshak.

– Vov-vov-vov! Yo'q, sen egamga kerak-san! Seni qo'yib yuborolmayman!

Kuchukboy vovullab Eshakning yo'lini to'sib turaveribdi. Uning ovozidan uyg'ongan uy egasi Eshakning qochmoqchi bo'lganini bilib qolibdi.

– Ha, yashamagur Eshak, qochmoqchi bo'ldingmi hali?! Hozir men senga ko'rsataman qochish qanaqa bo'lishini! – deb uy egasi Eshakni rosa kaltaklabdi.

Eshakvoy og'riqning zo'ridan jonholatda devor osha sakrab qochibdi. Ortidan Kuchukboy rosa quvlabdi, lekin Eshakvoyga yetolmabdi.

Eshakvoy yugura-yugura daryodan kechibdi, tog'lardan oshibdi va o'zining tanish, jonajon, yam-yashil yayloviga yetib kelibdi. U xursandligidan yaylovda shataloq otib o'ynabdi. U hech qayerda o'z yaylovidan yaxshi, so'lim, tinch makon yo'qligini tushunibdi.

O'RIK DANAGI

Kunlardan bir kuni mitti chumoli yerda yotgan O'rik danagini ko'rib, iniga olib kirmoqchi bo'libdi.

– Ey, Mitti Chumoli, tinch qo'y meni, – debdi O'rik danagi.

Unga javoban Chumoli kulibdi.

– Sen hali gapirishni bilasanmi?

– Albatta, bilaman! – debdi O'rik danagi.

– Seni qishga yemish uchun olib ketmoqchi edim, o'ylab qarasam, yemishlikka ham arzimas ekansan. Po'sting qalin va qattiq ekan, – debdi Chumoli. – O'zi sen kimsan?

– Men... Men daraxtman, – debdi O'rik danagi.

Atrofda O'rik danagi va Chumolining suhbatini eshitib turgan Xo'roz, Tovuq, Qarg'a, Mayna va boshqalar O'rik danagining ustidan rosa kulishibdi.

– Qu-qu-qu-quq, daraxtmish, sen hatto bizga yemishlikka ham arzimaysan, Chumoliga yo'l bo'lsin. Po'sting qalin va qattiq. Yaxshisi, bu gapni boshqa hech qayerda aytma, – debdi mahmadona Xo'rozcha.

– Men katta bo'lsam, albatta, daraxt bo'lsan! Bu mening eng katta maqsadim, – debdi O'rik danagi.

– Qag'-qag'-qag'. Agar sen daraxt bo'lsang, unda men katta bo'lsam, Oqqush bo'larkanman-da, – deb uning ustidan kulibdi Qora Qarg'a ham.

Lekin O'rik danagi ularga e'tibor bermabdi.

– Buni menga bobom aytgan. Katta bo'lsang, menga o'xshagan katta, baland va baquvvat daraxt bo'lasan, degan.

Ular yana va yana maroq bilan mitti O'rik danagining ustidan kulishibdi.

Bu gaplarga O'rik danagi parvo ham qilmabdi. Lekin O'rik danagining yonidagi Gilos

danagi tushkunlikka tushib, xafa bo'lib qolibdi. O'rik danagi qancha ovutmasin, u xafa bo'lib, yer ostidan qurgan shinam uyiga kirib ketibdi. O'rik danagi ham o'zi qurgan yerosti kulbachasiga kirib, uyquga ketibdi.

Kunlar o'tibdi, oylar, yillar o'tibdi, fasllar almashib O'rik danagi kattakon O'rik daraxti bo'lib ulg'ayibdi. U o'zini kamsitgan, masxara qilgan Chumoli, Xo'roz, Tovuuqva Qarg'agaviqor bilan yuqoridan qarab, ularni kuzatar ekan. Gohida yomg'ir-u qorli, quyoshning jazirama kunlarida ularga panoh bo'lib, bag'riga olar ekan. Biroq O'rik daraxtining do'sti Gilos danagi esa necha yillar kutsa hamki, hech bo'y cho'zib ko'zga ko'rinmabdi. Chunki u uloqtirilgan ta'na toshlarining qurboni bo'lib, o'ziga bo'lgan ishonchidan voz kechibdi va yer qa'rida bir umrga qolib ketibdi. O'rik danagi esa atrofdagilarning gap-so'zlariga e'tibor qilmay, o'zining buyuk maqsadiga intilibdi va unga erishibdi. Har kim atrofdagilarning salbiy fikrlariga quloq solmasdan, o'z maqsadlari sari olg'a intilsa, albatta, orzulariga yetadi.

SHOSHQALOQ UZUNQULOQ

Qadim zamonlarda bir o'rmon bo'lgan ekan. U o'rmonning nomi "Tinchlik" ekan. Sherxon boshchiligidagi bu o'rmonda tinchlik va adolat qaror topgan ekan. U yerda katta-yu kichik hayvonlar teng huquqli ekan. Qonun-qoidalarga rioya qilmagan barcha hayvon-u jonivorlar qattiq jazoga hukm qilinar ekan. Har qadamda o'rmon tinchligini qo'riqllovchi shoqollar kecha-yu kunduz mirshablik qilishar ekan. O'rmon chegaralaridan beruxsat birorta begona qush ham uchib o'tolmas ekan. Barcha hayvonlar ahil-inoq hayot kechirishar ekan.

Quyovoy bilan Toshbaqa juda qalin do'st tutinishgan ekan.

Bir yili qish qattiq kelibdi. Kunlarning birida Quyonvoy o'z uyidan ancha olisda yashaydigan Quyonoy xolasinikiga mehmonga ketibdi. Chunki o'z uyining tomidan chakka o'tib, Quyonvoy Quyonoy xolasinikiga borishga majbur bo'lgan ekan. Do'sti Toshbaqa shinamgina uyida bahorgacha birgalikda yashashga Quyonvoyni ko'ndira olmagan ekan.

Quyonvoy shoshgancha qishning ayozli kunlarida Toshbaqaboy bilan xayrlashib, xolasinikiga ravona bo'libdi. Bahor kelishi bilan Quyonvoy sakrab-sakrab, qo'shiq kuylab uyiga yo'l olibdi.

Uyiga yaqinlashib qolganda Quyonvoy uyidan do'sti Toshbaqaboy uning eskirib ketgan uy jihozlarini olib ketayotganini ko'rib qolibdi.

Buni ko'rgan Quyonvoy do'stidan juda ranjibdi.

– Eh! O'zi bir kambag'al quyon bo'lsam! Shu chakka tomib, ado bo'lgan jihozlarimniyam o'g'irlab ketmoqchi! Qani oqibat?!

Quyon xafa bo'lib, shoshgancha ortiga qaytibdi. Bo'lgan voqeani Quyonoy xolaga aytibdi. Quyonoy xola esa buni, albatta, Shoqol mirshabga aytish kerak, deb ko'chaga chiqibdi va bor gapni Shoqolbiyga aytibdi. Bu gapni eshitgan Shoqolbiy qilichini yalong'ochlab,

tishlarini qayrab, bir zumda Toshbaqaboyning yonida paydo bo'libdi.

– Xo'sh, Toshbaqaboy, ayt-chi, bu sudrab olib ketayotgan jihozlaring kimniki?! – deb so'rabdi Shoqolbiy ko'zlarini olaytirib, tishlarini g'ichirlatib.

– Quyonvoyniki! – deb javob beribdi Toshbaqaboy.

Ish oson hal bo'libdi. Aybdor aybini bo'yniga o'zi oldi, deb Shoqolbiy Toshbaqaning qo'llariga kishan taqib, o'rmon shohi Sherxonning yoniga sudrab ketibdi.

Yomon xabar o'rmonga tez tarqalibdi.

Aybdor barchaning yonida jazoga tortilar ekan.

Barcha hayvonlar – Ayiqjon, Bo'ribek, Tulxixon, Maymunjon va bir gala qushlar hukm o'qiladigan joyga to'plana boshlashibdi.

Biroq Quyonvoy u yerga borishni istamabdi. Nima bo'lganda ham Toshbaqaboy uning do'sti edi-da. Lekin "Jinoyat jazosiz qolmasligi kerak" degan qat'iy qoida o'rmondagi ulkan daraxtlarning barchasiga qoqib qo'yilgan ekan.

Quyonvoy o'z uyiga yetib kelibdi. Eshikni ochib, o'zining tashlandiq uyiga kiribdi. Kiribdi-yu, o'z uyini ko'rib, og'zi lang ochilib qolibdi. Chunki uning xaroba uyidan asar ham yo'q

ekan. Hamma joy top-toza, tomdan chakka o'tgan joy ta'mirlangan ekan. Issiq pechka qurilgan, xona saranjom-sarishta, eski jihozlarining o'rniga yap-yangilari o'rnatilganmish. Devorga esa "Uyingga xush kelibsan, do'stim!" degan yozuvli taxta osig'liq turganmish.

Quyovvoy bu do'sti Toshbaqaboyning ishi ekanligini tezda fahmlabdi. Shoshqaloqlik qilib, do'stining yaxshiligiga yomonlik bilan javob qaytarganini tushunibdi. O'rmondoshlari yig'ilayotgan tepalikka tomon chopibdi. U shunaqangi tez yuguribdiki, bir zumda o'sha yerda paydo bo'libdi. Quyovvoy Sherxonning yoniga borib, bo'lgan voqeani yig'lab aytib beribdi va do'sti Toshbaqaboydan kechirim so'rabdi.

– Shoshqaloqlik qilib, yomon gumonga boribman. Do'stimni qattiq ranjitdim. Iltimos, Toshbaqaboy, meni kechir! – deya ho'ng-ho'ng yig'labdi Quyovvoy.

Sherxon esa Quyovvoyga qarab:

– Eh, shoshqaloq Uzunquloq! Endi hech qachon shoshib hukm chiqarma! Shoshqaloqlik qilma, – debdi.

Toshbaqaboy do'sti Quyovvoyni kechiribdi. Chunki u juda ham bag'rikeng va dono ekan. Quyovvoy endi har bir gapini o'ylab gapiradigan bo'libdi.

USTOZ G'OZ

Go'zal bir qishloqda parrandalar makoni bo'lgan ekan. U yerda Xo'roz, Tovuq, O'rdak, G'oz, Kaptar, Tovus va boshqa qushlar yashar ekan.

Kunlardan bir kuni G'oz parrandalar uchun maktab ochibdi. Maktabga barcha parrandalarning polaponlarini taklif qilibdi.

Makondoshlari esa G'ozning ustidan ku-lishibdi.

"Axir, o'zing eplab suzolmasang, tongda qichqirmasang, yaxshi ucholmasang, bizning polaponlarimizga dars bera olarmiding?!" - deyishibdi ular.

Xo'roz, Qarg'a, O'rdak va boshqa qushlar G'ozning ustidan kulib, uning kamchilik va no'noqliklarini aytib, masxara qilibdi.

G'oz ularga javoban: "Balki, men siz kabi mohir suzuvchi, ko'kka uchuvchi emasdirman, ovozim xunukligini ham bilaman. Lekin men kitob o'qiganda, dengizdagi baliqlardek suzaman, lochindek ko'kka parvoz qilaman. Men polaponlaringizga bilim bermoqchiman. Kitob o'qishni, yozishni, rasm chizishni, kattalarga hurmat, kichiklarga izzatda bo'lishni, odobni, birovlarining ustidan kulish yomon odat ekanligini o'rgataman", – debdi.

Barcha parrandalar o'zlari aytgan gaplardan xijolat bo'lib, ustoz G'ozdan uzr so'rashibdi va polaponlarini G'ozning maktabida ta'lim olish uchun olib borishibdi.

G'oz yoz bo'yi o'quvchilariga dars beribdi. Uning shogirdlari tezda o'qish va yozishni o'rganishibdi. A'lo baholarga o'qib, ota-onalarini xursand qilishibdi. Barchalari Ustoz G'ozga minnatdorchilik bildirishibdi.

TOSHBAQA BILAN QARG'A

Qadim zamonlarda, qalin to'qayzorda Toshbaqa bilan Qarg'a qalin do'st bo'lib, birgalashib ko'p sinovli, yaxshi va yomon kunlarini boshdan o'tkazishgan ekan.

Ular ancha qarib, Toshbaqaning kosasi dag'allashib, og'irlashganidan yanada sekin yuradigan, Qarg'aning rangi yanada qorayib ketib, ozgina uchsa, horib qoladigan bo'libdi. Ular hatto yemish topishga ham qiynalib, ochlikda qolgan kunlari ham bo'lar ekan.

Shunday kunlarning birida Qarg'a do'sti Toshbaqaga:

– Do'stim, mana necha yildirki, bizlar birga shu to'qayzorda kun kechiramiz. Yaxshi-yomon kunlarimiz bo'lgan. Mening bir orzum bor. Xafa bo'lmasang, shuni senga aytsam, – debdi.

– Qanaqa orzu ekan, Qarg'avoy?! – qiziqib so'rabdi Toshbaqa.

Qarg'a ozgina xijolat bo'lgandek bir-ikki yo'talib:

– To'qayzor chetidagi jarlikdan seni pastga uloqtirsam-u, keyin uchib borib, sening go'shtingdan maza qilib tanovul qilsam, bu dunyodan armonsiz ketardim. Axir, sen ham

qarib qolding, mana necha kundirki, yemish topolmay xor-u zorsan. Baribir, abadiy yashamaysan-ku, do'stim, – debdi uyalmasdan.

Buni eshitgan Toshbaqa Qarg'adan juda qattiq xafa bo'libdi. Lekin buni Qarg'aga sezdirmabdi.

– Mayli, Qarg'avoy, sen aytgancha ham bo'la qolsin. Faqat mening ham bir orzum bor. Huv anavi baland tog'ni ko'ryapsanmi? Ana o'sha tog'ning cho'qqisiga chiqishni bir umr orzu qilganman. Shu tog'ga chiqsam, armonim qolmasdi. Keyin o'lsam ham mayli, – debdi Toshbaqa.

Buni eshitgan Qarg'a:

– Unda pay-salga solmaylik. Ketdik bo'lmasa! – deb Toshbaqaga yo'l ko'rsatibdi.

Bechora Toshbaqa yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Qi-yinchiliklar bilan zo'rg'a toshlardan sirpanib, dumalab, yiqilib va nihoyat tog'ning cho'qqisi-

ga chiqibdi. U tog' cho'qqisidan atrofga qararkan, bir umrlik orzusiga yetganidan baxtiyorlik tuyibdi.

Shu payt qayerdandir tog' burguti paydo bo'libdi-yu, Toshbaqani o'tkir tirnoqlari bilan qisib, osmonga ko'taribdi. Burgut o'ljasini yanada yuqoriga ko'tarib ucha boshlabdi.

Buni ko'rgan Qarg'a:

– Eh, ahmoq Toshbaqa! Tinchgina seni jarlikka uloqtirib yesam bo'lmasmidi?! Tog' cho'qqisiga chiqib nima naf ko'rding?! Ana Burgutga o'lja bo'lib o'tiribsan, – deb baqiribdi.

– Nomard do'stning qo'lida jarlikka qulab, qora qushga yem bo'lguncha, tog' cho'qqisidan turib, qushlar shohi Burgutning panjasidan o'lim topishni afzal bildim. Bilsang, jarlikka qulab o'lishdan ko'ra, cho'qqini zabt etib o'lish qanchalar zavqli! – debdi Toshbaqa pastda zo'rg'a unga qarab qanot silkib turgan qari Qarg'aga yuqoridan mag'rur boqib.

Bu suhbatni eshitgan Burgut esa Toshbaqani osmondan pastga uloqtirish fikridan voz kechibdi. Uni so'lim, yam-yashil o'tloqli vodiya olib borib qo'yibdi.

U yerda Toshbaqa yangi do'stlar orttirib, yangi hayot boshlabdi.

ANOR BILAN SHAFTOLI

Qadim-qadim zamonda, bizdan olis tomonda, juda go'zal makonda bir katta bog' bo'lgan ekan. U bog'da Olma, Anor, Gilos, Behi, O'rik, Uzum, Xurmo, Shaftoli va boshqa ko'plab mevali daraxtlar bo'lgan ekan.

Kunlardan bir kuni mevalar ichida eng mahmadona, o'zini hammadan ham shirin va go'zal deb biladigan shaftoli o'zining mevalar shohi deb atalishini istab qolibdi. Bog'dagilar-ni birvarakay o'ziga qaratib:

Menga toj kerak, – debdi.

– Bu bog'da hammamiz ham mazalimiz. Nima uchun sen shoh bo'lishing kerak? – deya savol beribdi jajji Olcha.

– Chunki men bog'ning qoq o'rtasidaman. Hammadan chiroyli, aqlli va donoman! Men bo'lmasam, sen bo'larmiding, mitticha! – debdi Shaftoli.

– Men ham bog'ning markazidaman, – deb e'tiroz bildiribdi viqor bilan dono Yong'oq.

Shaftoli bog'dagi barcha mevalar bilan urishib, o'zining haq ekanligini, faqat u toj ki-yishga munosibligini aytaveribdi.

Bog' chetiga ekilgan Anor esa bahsga qo'shilmasdan chekkada ularni kuzatibdi. Shunda Olma Anorga debdi:

– Nega sen mevalar shohi bo'lishga intilmayapsan?

– Tojga yo'l bo'lsin menga! Axir, shuncha shirin, darmondori, chiroyli mevalar bo'ladiyu, meni tanlashadimi?

– To'ppa-to'g'ri!

– Mana shu yoqimsiz Anordan ham shunaqa aqlli gap chiqdi-ya! Sizlar esa haliyam tojni men bilan talashyapsizlar! – debdi Shaftoli.

Shu payt boqqa quzg'unlar hujum uyushtiribdi. Quzg'unlar shohi mevalarga taslim bo'lishlari kerakligini, yo'qsa, bog'ni talon-toroj qilib, chakalakzorga aylantirishlarini aytibdi. Quzg'unlar va mevalar o'rtasida ayovsiz jang boshlanibdi. Shaftoli shu zahoti jangdan qochibdi. Qolgan barcha mevalar quzg'unlar bilan jangda juda toliqishibdi.

Anor kuzatib tursa, ishlar chatoqmish.

– Bog'ni quzg'unlarga berib qo'ymaymiz! – deb baqirib, u ham jangga qo'shilibdi.

U mevalarini shunaqangi to'xtovsiz, ayamadan otibdiki! Har biri nishonga aniq tegib, ko'p quzg'unlar og'ir jarohat olishibdi. Nati-

jada quzg'unlar holdan toyib, barchasi taslim bo'lib, bu yerlarga boshqa qaytib kelmaydigan bo'lib uchib ketishibdi.

Bog'da barcha mevalar juda holdan toygan bo'lishsa-da, Anorni olqishlashibdi. Barcha mevalar bir ovozdan Anorni mevalar shohi bo'lishini, tojga faqat Anor munosib ekanligini, uning kamtarligini, dovyurak, qo'rqmas, mard, botir Anor ekanini aytishibdi.

U Vatanini dushman quzg'unlar changalidan qutqarib, qahramonlik ko'rsatganligi uchun barcha mevalar nomidan toj kiydirilib, mevalar shohi maqomi berilibdi.

Shaftoli esa o'zining qilgan ishidan uyaliy, yuzlari qizarib qolibdi. U barcha mevalardan kechirim so'rabdi va bog'da qolishi uchun ruxsat berishlarini iltimos qilibdi. Oqko'ngil mevalar Shaftolini kechiribdi. Shu-shu Shaftolining yuzlari qizargan, Anor esa boshidagi toji bilan qolibdi.

MUNDARIJA

Luqmon Bo'rixon. Toza qalb bitiklari.....	3
Baxt kaliti.....	5
Qarg'a bilan Bulbul.....	8
Bo'ri bilan Tulki.....	11
Qo'zichoq va Bo'taloq.....	14
Shirin mevalar.....	17
Jo'jaxyo'roz.....	20
Asalari va Tanbal ari.....	22
Kalamush.....	25
Chol va qizil olmalar.....	28
Chin do'stlik.....	30
Kitob o'g'irlagan Maymun.....	33
Mayna bilan Eshak.....	37
O'rik danagi.....	40
Shoshqaloq Uzunquloq.....	43
Ustoz G'oz.....	47
Toshbaqa va Qarg'a.....	49
Anor bilan Shaftoli.....	52

UO'K: 821.512.133-32

KBK: 83.3(50'zb)

J 87

J 87 Jumanova, Tozagul.

Baxt kaliti [matn]: (Ertaklar) / T.Jumanova.

– Toshkent: "Adabiyot" nashriyoti, 2020. – 56 b.

Adabiy-badiiy nashr

TOZAGUL JUMANOVA

BAXT KALITI

Ertaklar

Muharrir: *D. Mingboyeva*

Badiiy muharrir: *F. Ermatov*

Sahifalovchi: *N. Soatov*

Musahhih: *Sh. Hakimova*

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi

"ADABIYOT NASHRIYOTI" MCHJ

Nashriyot litsenziyasi: AI № AA 0043. 27.01.2020.

100129, Toshkent shahri, Markaz-15. 1/90.

☎ (98) 128-30-04.

Bosishga 20.12.2020-yilda ruxsat etildi:

Ofset qog'oz. Qog'oz bichimi: 70x90^{1/32}.

Ofset bosma. Hisob-nashriyot t. 1,75.

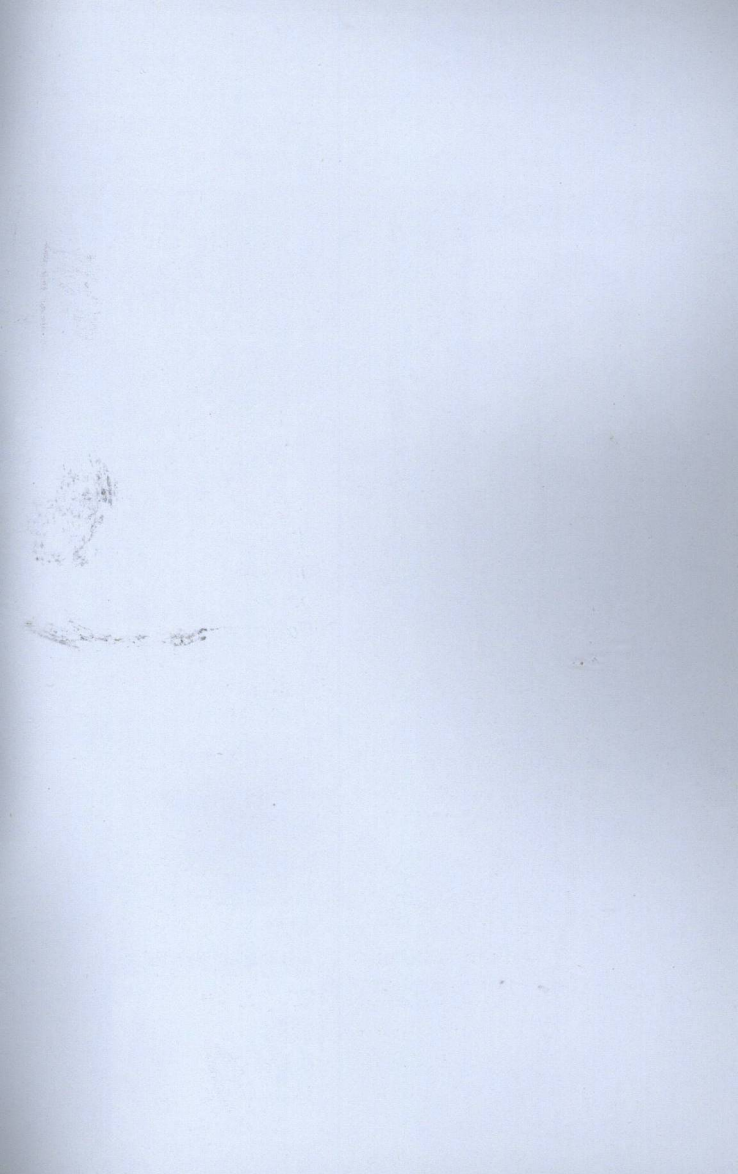
Adadi: 5000 nusxa. Buyurtma №378.

"AZMIR NASHR PRINT" MCHJ

bosmaxonasida chop etildi.

100200, Toshkent shahri,

Adham Rahmat ko'chasi, 10-uy.

2175e

TOZAGUL JUMANOVA

BAXT KALITI

Tozagul Jumanova 1988-yilda Samarqand viloyatining Payariq tumani Chelak shahrida tug'ilgan. She'r, ertak va maqolalari yurtimizdagi markaziy va mahalliy matbuotda e'lon qilingan. 2020-yilda onlayn tarzda o'tkazilgan Respublika yosh ijodkorlarining an'anaviy Zomin seminari ishtirokchisi. Asarlari rus, ingliz, serb va boshqa tillarga tarjima qilinib, nashr etilgan.

"ADABIYOT"

NASHRIYOTI

ISBN 978-9943-6780-8

9 789943 678088